

Fladdermusfaunan i Valle härad

Text: Ingemar Ahlén, Johan Ahlén, Jens Rydell

Valle härad är sedan länge välbekant för sin rika natur med lövskogar, naturbetesmarker, sjöar och våtmarker. I samband med att en stor del av södra Sverige under två decennier inventerats med avseende på fladdermöss har vi efterhand förstått att denna däggdjursgrupp är mycket artrik i Valle härad, kanske rent av den rikaste norr om Skåne. Valle härad ligger väster om Billingen mellan Lerdala i norr och sydligaste Hornborgasjön. Häradet innefattar alltså större delen av Hornborgasjön och även delar av Billingens västsluttning. Landytan är cirka 220 km² medan vatten upptar cirka 13 km².

Den huvudsakliga metoden för att undersöka förekomster av de olika arterna fladdermöss är artkartering med hjälp av ultraljudsdetektorer. Den här metoden innebär i första hand att man lyssnar och spelar in ultraljud från flygande fladdermöss i fält. Vid behov kompletterar man med nätfångst eller undersökning av byggnader och jordkällare med lampa. Den akustiska informationen bör kompletteras med annan information, till exempel fladdermusens storlek och flygsätt i den mån man var närvarande och kunde se den. Användning av autoboxar, som läggs ut på lämpliga ställen för att automatiskt spela in ultraljud under hela nätter, har gjort inventeringarna alltmer effektiva under de senaste åren. De inspelade sekvenserna analyseras i efterhand i dator med hjälp av speciella ljudanalyspro-

Långörad fladdermus

Foto: Jens Rydell

gram. Frekvensinnehåll, rytm och andra egenskaper möjliggör oftast en säker artbestämning.

Författarna till denna artikel har olika erfarenheter från Valle-området. Genom sammanläggning av våra resultat har vi nu fått en bra överblick över förekomsten av fladdermöss. JR redovisade i Skaraborgsnatur redan för tjugo år sedan en kortfattad undersökning av fladdermöss i Valleområdet och Lugnåsberget, det senare ligger någon mil nordost om Valle härad. Han gjorde då fynd av nio arter genom att lyssna med hjälp av fladdermusdetektor och spela in ultraljud. Fladdermöss fångades också med fågelnet på några platser intill gruvhål (bland annat vid Lilla Stolan och Lugnås-berget) och gamla källarvalv (vid Karlsfors, Höjentorp med flera platser). Sådana ställen används både under vintern och vid parningstiden på sensommaren. Fångsten gjordes i syfte att artbestämma ett par arter som är svåra att känna igen enbart på deras ljud (främst mustaschfladdermus och Brandts fladdermus). JA och Oskar Kullingsjö utförde 2008 och 2009 inventeringar av några kommuner i denna del av Skaraborg på uppdrag av länsstyrelsen i Västra Götaland. IA och JA kompletterade undersökningarna i Valle härad under 2009 och 2010. Genom dessa inventeringar tillkom fynd av ytterligare arter, som visade att Valle härad kunde anses som det artrikaste i landskapet Västergötland och länet Västra Götaland. Det stod då klart att alla utom en av de förväntade arterna var säkert konstaterade i Valle härad. Därför gjorde

IA och JR en särskild insats den 1 september 2011 med omfattande användning av autoboxar för automatisk inspelning på platser som vi ansåg vara lämpliga jaktmiljöer för dammfladdermus, den art vars förekomst skulle kontrolleras. Resultatet blev tre fynd i Valle härad inklusive Hornborgasjön. Därmed hade vi påvisat förekomst av 15 fladdermusarter i Valle härad. Totalt har 19 arter påträffats i Sverige, men tre av dessa är bara funna i Skåne. Det placerar Valle härad som ett av de fem områden i Sverige som hyser minst 15 fladdermusarter. De övriga är Fyledalen och Hovdala i Skåne, Eriksberg i Blekinge och Strömsrum i Småland. Den senast publicerade översikten av Sveriges kända förekomster av fladdermöss finns i Fauna och Flora 2011, häfte 2. Där finns kartor med alla kända kvalitetsäkrade fynd. Detaljuppgifter om alla fynd i Valle härad kommer att läggas in på Artportalen framöver.

Brandts fladdermus *Myotis brandtii* och mustaschfladdermus *Myotis mystacinus*

Brandts fladdermus är ofta svår att skilja från mustaschfladdermus, särskilt om man bara har tillgång till inspelningar. Vid akustiska inventeringar noterar man därför oftast de två arterna tillsammans utan att skilja på dem. Båda arterna förekommer rätt allmänt i Valle-området, men *M. brandtii* är betydligt vanligare än *M. mystacinus*. Detta kan vi säga med viss säkerhet, eftersom vi fångat några dussin individer med fågelnät, dels vid den gamla Kolm-gruvan vid Lilla Stolan på Billingen och dels vid Lugnås Minnesfjäll. Lugnås ligger visserligen någon mil norr om Valle härad, men miljön är snarlik, mest bestående av lövskog.

Mustaschfladdermus Foto: Jens Rydell

Dammfladdermus *Myotis dasycneme*

JR rapporterade ett fynd av arten i Valle härad 1993, men granskning av den bevarade inspelningen visar att den inte medger en helt säker artbestämning. Vid vår insats 2011 hittades arten genom automatisk registrering på tre platser. Jagande dammfladdermöss registrerades över vatten utanför en udde i Östersjön söder om Höjentorp, över Hornborgasjön utanför Ytterberg-halvön och över Hornborgaåns åmynning vid Almeö.

Jaktbiotop för dammfladdermus vid Östersjön söder om Höjentorp Foto: Ingemar Ahlén

Vattenfladdermus *Myotis daubentonii*

Arten förekommer i stort sett överallt i södra Sverige, oftast invid sjöar och vattendrag. Den jagar ofta över vattenytor men inte sällan också i lövskog.

Fransfladdermus *Myotis nattereri*

Arten är sällsynt men påträffades vid Eahagen, Drottningkullen och sumpskogen öster om Drottningkullen. Den har speciella biotopkrav och hittas ofta i gammal, tät skog med fattig markvegetation, där den kan jaga mellan buskar och träd och även krypa omkring och fånga byten genom att lyssna efter prassel och vingfladder från insekter.

Trollfladdermus *Pipistrellus nathusii*

Observationer gjordes vid Drottningkullen och några platser vid Hornborgasjön. Arten är nu stadd i snabb ökning i Sverige och håller som bäst på att kolonisera nya områden allt längre åt väster. Orsaken till denna expansion är okänd.

Pipistrell *Pipistrellus pipistrellus*

Arten observerades vid Drottningkullen och vid Hornborgasjöns utlopp. De flesta observationer i Sverige av den här arten utgörs antagligen av enstaka kringströvande individer. Hittills har endast en yngelkoloni hittats i landet, nämligen i östra Småland.

Dvärgfladdermus *Pipistrellus pygmaeus*

En av de vanligaste arterna i Sydsverige. Finns nästan överallt i Valle härad. Bor i hus och hålträd och jagar oftast invid trädkronor.

Stor fladdermus *Nyctalus noctula*

Arten är vanlig i området och flyger över mycket stora områden varje natt. Därför observeras den på de flesta platser utan att man därför kan veta var den har kolonier.

Hornborgaåns mynning vid Almeö. Här jagade damm- och vattenfladdermus samt stor fladdermus och Leislers fladdermus Foto: Ingemar Ahlén

Leislers fladdermus *Nyctalus leisleri*

Arten är mycket sällsynt i Sverige. Vi gjorde ändå fynd av den här och där i Valle härad, nämligen vid Öglunda ängar, Drottningkullen, nära Eggby kyrka och på flera ställen vid Hornborgasjön.

Gråskimlig fladdermus *Vespertilio murinus*

Den här arten är ganska vanlig i Västergötland. Den jagar sommartid både över skog och jordbruksmark men framför allt över vatten och i fria luften på hög höjd. Vi gjorde observationer av arten vid Öglunda ängar, Eahagen, Skärvlången, Eggby kyrka, Höjentorp, Ytterberg och Almeö.

Sydfladdermus *Eptesicus serotinus*

Arten uppträder varje år på ganska många platser i Sydsverige, men ännu har inga kolonier hittats. Genom inventeringarna har ett nytt nordligt förekomstområde påvisats från Kinnekulle i väster till Skövde i öster. I Valle härad gjorde vi observationer vid Öglunda ängar och i Axvall.

Nordisk fladdermus *Eptesicus nilssonii*

Förmodligen Sveriges vanligaste fladdermusart med förekomst i hela landet. Förekommer i de flesta miljöer. I Valle härad noterades den på många håll.

Barbastell *Barbastella barbastellus*

Arten är sällsynt men finns i en stor del av Götaland. I Västergötland är dock bara en koloni hittad. I Valle härad registrerade vi endast förekomst av enstaka individer vid Eahagen och Flämsjön.

Eahagen där barbastell, fransfladdermus med flera arter jagade Foto: Ingemar Ahlén

Långörad fladdermus *Plecotus auritus*

Arten observerades vid Skärvs kyrka, nära Eggby kyrka, vid Höjentorp, Remningstorp, Axvalla, stenbrottet vid Bjällum, Fågeludden och Almeö vid Hornborgasjön. Den bildar små kolonier i hålträd och i kyrkor och andra rymliga byggnader. Den jagar ibland inomhus på kyrkvindar, i lagårdar och liknande och fångar ofta småkryp som inte flyger, exempelvis spindlar och tvestjärtar, och även nattfjärilar.

Förklaringar till artrikedomen i Valle härad

De särskilt värdefulla egenskaper man finner i de flesta artrika områden är lövskog, gamla träd, naturbetesmarker, hagmarker, parker, sjöar, våtmarker, strandskogar och sumpskog. Naturbetesmarker och hagmarker upptar en mycket stor del av Valle härad, en egenskap som området delar med de övriga mest artrika områdena i Sverige. Sjöar och våtmarker producerar mängder av fjädermyggor (chironomider) som när de svärmar är en mycket viktig föda för flera fladder-

musarter. Lövskogar, naturbetesmarker och parker med många arter av träd, buskar och en rik markflora ger fladdermössen en kontinuerlig tillgång på insekter under en lång säsong. Bebyggelse med gamla byggnader, slott, herrgårdar och kyrkor med omgivningarna brukar också kunna ge goda förutsättningar för en artrik fladdermusfauna. För vård av lövskog, hagmarker och parker är det viktigt att det förutom halvöppna trädbestånd med solexponerade solitärer också får finnas täta bestånd av äldre lövskog. Det kan särskilt gälla gamla hagmarker som under lång tid växt igen mot ett nytt naturskogstillstånd. Några av de sällsynta fladdermusarterna kan återta förlorade områden om man låter sådana bestånd växa fritt utan kraftig gallring eller röjning.

Ytterberg med en autobox i björken som en natt fick in 8 arter

Foto: Ingemar Ahlén

En viktig faktor för mångfalden är också den topografiska variationen med nivåskillnader. När kalluften rinner ner i svackor och låglänt öppen mark bildas det ofta dimma. Fladdermössen kan inte pejla in flygande insekter i dimman utan kan då utnyttja höjdparter och sluttningar där det är varmare och med fler flygande insekter. Byggnader, jordkällare, gruvor och stenbrott bidrar också till artrikedomen genom att erbjuda boplatser under olika delar av året. Det kan därför finnas anledning att vara rädd om sådana miljöer och inte försöka ”återställa” exempelvis stenbrott och gruvor utan bevara dem som delar av kulturlandskapet med dess invånare. Valle härad hyser alla nämnda egenskaper och våra fynd visar hur det kan se ut på lokaler som är bra för många arter, t.ex. Eahagen, Öglunda ängar och Drottningkullen.

Valle härad är alltså ett av landets allra mest värdefulla områden för fladdermöss och förutsättningarna för den artrika faunan måste bevaras. Vi anser att det är viktigt att detta tillmäts stor betydelse vid framtida skötselval i de olika naturreservaten och också i övrigt naturvårdsarbete i Valle härad.

Vattenfladdermus på jakt Foto: Jens Rydell

Referenser

- Ahlén, I. 2011. Fladdermusfaunan i Sverige. Arternas utbredning och status. Kunskapsläget 2011. Fauna och Flora 106(2):2-19.
- Ahlén, J., Pettersson, S. och Kullingsjö, O. 2008. Fladdermöss i Marks, Falköpings och Skövde kommuner 2008. Rapport 2008:90. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Naturvårdsenheten.
- Ahlén, J., Kullingsjö, O., Pettersson, S. och Ahlén, I. 2010. Fladdermöss i Götene, Skara, Skövde, Falköpings, Ulricehamns och Marks kommuner 2009. Rapport 2010:30. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Naturvårdsenheten.
- Rydell, J. 1993. Fladdermöss i Valleområdet och Lugnås. Skaraborgsnatur 30:10-13.